

Огняна Иванова
За Джоузеф Хелър и неговия роман

Когато Джоузеф Хелър е на 38–39 години, той публикува първия си роман — „Параграф 22“. По думите на писателя, книгата е била „зачената“ през 1953 година, а завършена едва в 1961 година: „Зачеването е двадесет процента от формулата, въпреки че е само десет процента от работата — остава книгата да се напише на хартия.“

Тринадесет години по-късно Хелър завършва и публикува втория си роман — „Нещо се случи“. Бивш ръководител от среден мащаб в много различни преуспяващи корпорации, Хелър решава да напише книга за човек на възраст между 40 и 50 години (точно на неговата възраст), който заема ръководно място в голяма американска компания и по мнението на всички е също преуспяващ и добре се справя с работата си. Книгата е написана точно според първоначалните му представи — не като разказ за една корпорация, а като историята на човек, който има деца, с които трудно общува, и жена, към която има неопределено отношение — дори не знае дали тя го радва, или не. На изявлението на интервюиращ го журналист, че главният му герой е недружелюбен, заядлив, нечовечен и обезчовечен, Джоузеф Хелър отговаря: „Не е. Не е обезчовечен. Той не е нищо друго, освен един движещ се, пулсиращ нерв. Докато пишех тази книга, често изказвах мнението, че пиша книга вероятно за най-презрения човек в литературата. Но това, че той е презрян, не значи, че е единично явление. Правех голямо усилие да пиша за това, което аз смятам за обикновено човешко същество, поставено в типична ситуация, водещо типичен безсъбитиеен живот, в който нещата се развиват от само себе си. Това, което му се е случило — а аз мисля, че това се е случило и на мене и че се случва с много хора, когато наближат средна възраст, е, че добрите времена не са вече така добри и че всичко става по-маловажно. Има един ред в книгата, който казва: «Иска ми се да зная какво ми се иска».“

За главния герой Боб Слоукъм научаваме всичко: от състоянието на зъбите му до съдържанието на сънищата му. Това е дневник-изповед, но не според хронологията на събитията, а като равносметка за всичко, което се е случило и е довело до деградацията на личността му — до

изгубването на усещането за първичното и неповторимото. За отделните минали събития научаваме не еднократно, а непрекъснато, с много повторения, с обяснения и уточнявания, заградени в скоби, понякога продължаващи цяла страница — така както човек си спомня, мисли и преценява: безразборно, понякога натрапчиво и упорито, с противоречиво мнение за дребни неща, които сякаш крият таен смисъл и играят съдбовна роля — докато се стигне до момента всички тези натрупани дребни детайли да запълнят рамката на една мозайка, почти лишена от блясък, направена от камъни с неогладени ръбове — един вече отминал човешки живот, отминал не защото е свършил, а защото вече не носи радост; живот дребен и несъществен, защото е еднакъв със света на много други външно преуспяващи, а в действителност дълбоко нещастни американци — и същевременно живот, който е безкрайно важен, защото е едничкият живот на героя Боб Слоукъм. Изповедта му е в същност една безжалостна психоанализа, която обаче не е целебна. Героят търси първопричината на страховете и притесненията, които го измъчват; учреждението, в което работи, е една мелница на съвременната цивилизация, която обезличава хората и ги прави „добри граждани“; жена му и дъщеря му се чувствуват нещастни, големият му син, без да е отчаян и озлобен като дъщеря му, е неспособен да отговори на изискванията на обществото, а присъствието на малкия му умствено недоразвит син потиска цялото семейство. Но спасение от тези проблеми не съществува — Боб Слоукъм съзнава, че е невъзможно да няма край себе си това дете-идиот, да няма лицемерие в службата и фалш — в семейството. Конфликтът с нормалния му син е прекъсване на последния път на героя към това, което той иска да бъде: „Най-последно зная какъв искам да бъда, когато порасна. Когато порасна, искам да бъда малко момче.“ Животът на човек може да се срути, но докато той е полезна безлична частица от машината на обществото, външната фасада е привидно запазена.

Нищо особено не се случва до края на книгата, освен това, че Боб Слоукъм, в стремежа си да успокои пострадалия си син, го прегръща и го задушавя. Това завършва картината на пълната му деградация — отнета му е възможността да се осъществи повторно, по-добре, или да запази чрез любимия си син това, което някога е имал като момче. За обществото той обаче остава преуспяващ ръководител — независимо че

душевността му е сигурно и безнадеждно заразена от гнойна язва, която в крайна сметка го поглъща.

Без значение е дали Боб Слоукъм убива сина си наистина, или го убива във въображението си (по това време той вече чува гласове, които му шепнат: „Ти си добър администратор, Слоукъм... Добра работа си свършил“); дали този син е съществувал самостоятелно — отделно, или е бил просто част от възрастния Слоукъм — неговата същност, която той трябва да задуши, за да може да отговаря на изискванията, на стандарта, на еднакъв калъп. Въпросът, че нещо се е случило, е изчерпан — всичко вече се е случило, нищо никога няма да се случва.

Огняна Иванова